

Nya böcker

Peter Beresford (2021) *Participatory ideology – from exclusion to involvement*, Bristol, Policy Press

Peter Beresford är en brittisk akademiker och aktivist, född den första maj, krigsslutsåret 1945. Hans texter har genom åren fått en bred läsekrets. I Sverige har föreläsare för sociala rörelser, men också studenter och forskare i ämnet socialt arbete låtit sig inspireras. I sin senaste bok tar Peter Beresford sig an två tunga begrepp och fogar samman dem till en titel. *Participatory ideology* är ett försök att förbinda två omfattande, delvis vitt skilda tankevärldar med varandra. Beresford inleder med att berätta att hans dotter Ruth var den som fick honom att fästa blicken på det faktum att "political ideology was a dead zone for involvement" (s. viii). Denna insikt triggade till att skriva en bok om participation och ideologi, eller snarare participation som ideologi. Grundbudskapet är att participatorisk ideologi bara kan åstadkommas med participatoriska tillvägagångssätt. Tidigt ger Beresford läsaren det rumsliga och tidliga sammanhang som boken tillkommit i. Året är 2020. Covid-19-pandemin grasserar. Under nedstängningen av Storbritannien gavs tid att skriva den här boken. Samtidigt är det här tiden för Black Lives Matter, #MeToo och klimataktivism som aktualiserar och revitaliserar gräsrotsrörelserns kamp för social förändring på ett globalt plan. Dessa gräsrotsrörelser förenas av strävan efter förändring och mer inflytande över rådande samhällsordning. Genom hela boken återknyts sedan till gräsrotsrörelserna. Parallellt finns Beresfords egen hemvist i social rörelse, Disabled People's Movement, som en referenspunkt dit han då och då återkommer boken igenom. I de stycken där funkisrörelsen utgör skådeplats illustrerar han genom egen erfarenhet såväl framgångar som motgångar i arbetet med att ersätta en behovsbaserad modell med en rättighetsbaserad och utmana paternalistiska idéer med participatoriska tillnärmelsesätt.

Den tes Peter Beresford driver i boken är att det inte finns någon ideologi upprättad av andra människor som kan fungera som frälsning för oss. Vi måste var och en av oss vara involverade i att utveckla vår egen ideologi. Bland existerande ideologier är

vissa sämre och andra bättre, men bland dem finns ingen som går att ansluta sig till om vi tror på ett samhälle som bygger på delaktighet och öppenhet. Den enda hållbara och i längden frigörande ideologin är den som är vår egen, menar Beresford. Tesen klingar bekant för alla oss som lyssnat på och läst Beresford tidigare. Också i exempelvis *It's our lives – a short theory of knowledge, distance and experience*, som kom ut för 20 år sedan, 2003, är en central tanke att vi måste se oss själva som aktiva agenter i våra livsvärldar. Genom att göra det blir också sociala skillnader tydliga. När vi förstår de sociala sammanhang vi verkar i, och de orättvisor som råder, framträder möjligheter att bekämpa dessa orättvisor. Här hänvisar Beresford till bland andra Carol Pateman och påminner om att det var hon som för ett drygt halvsekel sedan var den första att på allvar resa frågan om delaktighet och deltagande i modern demokratiteori.

Om nu resonemang känns igen från tidigare texter, bidrar ännu en bok med? Och, var det verkligen nödvändigt att ge sig in i en så snårig vegetation som begreppet ideologi är omgärdad av? Vad tillför det diskussionen att "begrunda ideologi i relation till participation", som Beresford i förordet menar att vi alla borde? På sina håll snärjer han in sig i snåriga resonemang om "participation som ett paradigmskifte" (s. 57) och "epistemisk orättvisa" (s. 127). Kanske handlar participation om något så omvälvande som det Thomas Kuhn beskrev. Kanske handlar det om att kollektiva tankemönster ska bytas ut, världsbilden ska ändras och nya tankemönster ska få genomslag. Jag är inte helt övertygad. Jag menar att participation som förhållningssätt snarare går hand i hand med ett mödosamt, ofta långsamt, demokratiarbete. Referensen till Miranda Frickers begrepp "epistemic injustice" är överflödigt. Precis som Beresford skriver så har han själv i tidigare verk redogjort för de mekanismer som orsakar epistemisk orättvisa, som gör att somliga kunskapsanspråk anses mer valida än andra. De här utläggningarna är inte irrelevanta, men jag frågar mig om inte finorden ibland skymmer sikten, gör budskapet otydligt. Dessutom rimmar de illa med den uttryckliga kritik Beresford framställer mot ett alltför akademiskt språkbruk. När han refererar till Frantz Fanon och hävdar att kolonisation inte bara är fysisk, utan det finns också en själens kolonisering som sker genom kunskap och språk och får till följd att den koloniserade internaliserar kolonisatörens uppfattning om över- och underordning, tänker jag för mig själv att Peter Beresford nog hade vunnit på att renodla sina resonemang och undvika några av de många storvulna och hala begrepp som nu finns med i boken – i synnerhet eftersom bokens titel gör anspråk på två i sig redan enorma tankekluster.

Vad rymms då i *ideologi* och *participation* och hur motiverar han sin participatoriska ideologi?

Ideologi

Ideologi är, skriver Beresford, en uppsättning idéer och värderingar som ligger till grund för vad vi gör – och vad som görs gentemot oss. Dessa idéer och värderingar kan forma hur vi tänker och hur vi agerar, både som individer och tillsammans med andra. Vad som är viktigt att hålla i minnet är att ideologier i sig inte *gör* något. Ideologin är verkningslös om ingen ansluter sig till och driver den. Utan politisk makt som stöttar ideologin är ideologin inget annat än en persons eller en grupps tankar, förhoppningar eller intentioner. Ideologi är därför oskiljaktigt från makt. Ideologi kan användas för att rättfärdiga en särskild social ordning. Ideologi kan användas för att legitimera förtryck. Ideologin i sig kan däremot aldrig rättfärdiga eller förtrycka. Politisk ideologi erbjuder en sorts plan för en viss social ordning. Ideologi kan betyda mycket mer än politisk ideologi, men politisk ideologi har för vana att tränga in i alla livets aspekter, tankar, idéer och handlingar. Bokens inledande del består av ett utforskande av begreppet ideologi. Beresford tar läsaren i hand och guidar på en historisk resa genom valda delar av det akademiska och politiska landskap där ideologi har varit och är ett centralt begrepp. Han pekar bland annat på hur ideologi laddats med negativ betydelse och ofta använts för att nedvärdera eller misstänkliggöra andras uppfattningar och övertygelser. Sin vana trogen, att utgå från levd erfarenhet, förklarar Beresford att litteraturgenomgången han företagit varit krävande. Det är fullt begripligt, menar han, att folk i gemen inte uppfattar ideologi som något angeläget att ta sig an. Men, menar Beresford, det är här vi ska tänka om. Givet den påverkan som ideologi har på våra liv borde vi ägna det intresse. Vi borde orientera oss bland historiska skeenden och vilken betydelse ideologier haft för våra samhällens utveckling. Samtidigt ska vi inte lita till de etablerade ideologierna framöver. Framtidens ideologier ska vi istället bygga med utgångspunkt i det personliga. Här är en bra start att var och en av oss ställer frågorna: Vad tror jag på? Vilka är mina värderingar? Vilken moralisk kod guidar mig? Beresford själv är av uppfattningen, tills han bevisats motsatsen, att alla har en ideologi. Däremot kan det vara så att ideologin inte alltid är medveten. En del människor vet inte att de här frågorna finns och bör ställas. Med hänvisning till Göran Therborn påminns vi om att ideologins livskraft kommer ur den makt som kopplas till den.

Participation

Medan engelskans *ideology* har en idéhistorisk och etymologisk grund som svenskans ideologi i allt väsentligt delar, så är det annorlunda med *participation*. *Participation* klingar för många av oss med svenska som modersmål som ett låneord, nyligen direktimporterat från franskan eller engelskan. Det visar sig emellertid att ordet har en lång historia också i de nordiska språken. I en ny antologi med titeln *Participation: vad, när hur?* (Iwarsson & Denvall 2022) görs en djupdykning i ordets historia lokalt i

Sverige. Enligt Svenska Akademiens ordbok dök substantivet *participation* och verbet *participiera* upp i svenska språket för första gången i mitten på 1600-talet. Betydelser som angavs var delaktighet, deltagande, (med)delägarskap och kompanjonskap. Därefter verkar ordet ha fört en tynande tillvaro, oklart varför, och förekommer inte längre i Svenska Akademiens ordlista. Även om ordet *participation* inte är särskilt vanligt förekommande i svenskan, så används det fortfarande, främst inom områden som politik, samhällsbyggande och forskning relaterad till de områdena. De svenska ord som representerar begreppet bäst är delaktighet, deltagande och medverkan. Uppfattningarna går isär om vilka nyanser som eventuellt skiljer orden åt och huruvida något ord som används i vardagssvenskan korrekt kan fånga innebörden av *participation* (Iwarsson & Denvall 2022). Beresford gör i sin bok ingen lika djuplodande begreppsdiskussion med *participation*, som han gör med ideologi. Han tar i stället fasta på en förgivettagen, intuitiv förståelse av begreppet, som jag i min läsning menar ligger nära den svenska som beskrevs ovan. Det resonemang som rullas upp är sedan ett där dessa båda begrepp fogas ihop.

Argumentationslinjen är denna: som människor föredrar vi att leva under en politisk ideologi som värderar och respekterar oss, men många av oss lever trots det under politiska ideologier som förtrycker och håller oss tillbaka. Undantagna är en liten elit som kontrollerar systemen. Beresford menar att problemet är att såväl revolutionärer som reformatörer genom historien har sökt progressiv förändring genom strategier som varit exkluderande och alltför nära relaterade till tidigare använda metoder. Många satsningar för att stärka deltagardemokratiska inslag misslyckas, eftersom de inte är participatoriska i sin process.

En inneboende motsägelse är alltså att ideologier som utger sig för att bygga på demokratiska värderingar inte är utformade med demokratiska och participatoriska metoder. Ytterst är skälet för att ideologi bör utformas med participatoriska metoder moraliskt, hävdar Beresford. Det är fel att tvinga på människor något utan att de har fått komma till tals, fått uttrycka sina egna preferenser. Slutsatsen är att det bästa sättet att utveckla idéer om hur jämlikhet och frihet ska främjas är att utveckla dessa idéer tillsammans. Eller annorlunda uttryckt: Det enda sättet att nå demokratiska mål (ideologi) är via demokratiska medel (*participation*).

Participatorisk ideologi

Så funkar det då att relatera *participation* till ideologi? Åstadkommer Peter Beresford en trovärdig skiss över en participatorisk ideologi i den nätta boken om drygt 150 sidor? Mitt svar är ja. Boken har sina skevheter. Dem har jag nämnt. Samma skevheter bidrar också till att ge resonemangen trovärdighet. Beresford predikar ingen frälsning sänd från någon högre makt. Han pekar däremot på potentialen i kollektiv handling, handling som vi handlande måste grunda i egna övertygelser och strä-

vanden. Den indisk-amerikanska akademikern Sheila Jasanoff (2005, 2007) talar om "technologies of humility", ödmjukhetsteknologier. Jasanoffs ödmjukhetsteknologier kommer till mig i tanken när jag läser *Participatory ideology*. Jasanoff menar att lösningen av komplexa samhällsproblem kräver att delaktighet och transparens blir nyckelinslag i demokratiutövandet och hävdar, precis som Beresford, att mål och medel måste tillmätas lika stor betydelse i denna revitalisering av folkstyret (Jasanoff 2005). *Participatory ideology* är en uppmaning att reflektera över den egna levda erfarenheten, gnugga den mot andras och på så vis bli varse värdet av att organisera sig och arbeta tillsammans. Den bästa basen för samarbete är delad erfarenhet, menar Beresford. Och den viktiga starten för detta är, menar jag, att var och en av oss börjar formulera sina egna önskemål och visioner om framtidens samhällsbygge samtidigt som vi ödmjukt trevar efter och töjer på gränserna för det egna vetandet.

Sara Hultqvist

Socionom och fil. dr. i socialt arbete vid Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet och vid Socialhögskolan, Lunds Universitet

Referenser

- Iwarsson, S. & Denvall, V. (red.). (2022). *Participation: vad, när hur?* Studentlitteratur.
- Jasanoff, S. (2005). Technologies of humility: citizen participation in governing science (ss. 370–389). I: *Wozu Experten?* VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Jasanoff, S. (2007). Technologies of humility. *Nature*, 450(7166), 33–33.